

Auteursrechtdebat: Waar blijft de Auteurswet in de beoordeling van de wetenschappelijke integriteit?

Hendrik Gommer¹

In 2006 ben ik mijn juridische carrière begonnen met het artikel 'Als het recht kantelt'². Daarin beschreef ik een IE-casus waarin mijns inziens de interpretatie van de wet een kwartslag gedraaid was, waardoor het recht onrecht werd. Met name bij confrontaties met grote organisaties heb ik met enige regelmaat het gevoel dat het recht kantelt. Alles wat ik tijdens mijn studie rechten heb geleerd, lijkt dan op zijn kop te worden gezet. In navolging van een artikel van mijn hand dat reeds eerder op [Auteursrechtdebat](#) verschenen is,³ wil ik mijn kennis van het intellectuele eigendom graag testen aan de intellectuele lezer. Moet ik aan mijn intellectuele vermogens gaan twifelen, of wordt mijn antwoord op een prangende vraag gedeeld door de lezer? De vraag is: 'Mag een hoogleraar zijn naam boven het verzamelwerk en/of boven een artikel van de hand van zijn collega zetten?' Het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) heeft daar onlangs een antwoord op gegeven, maar mij tegelijkertijd gewezen op mijn geheimhoudingsplicht. Daardoor ben ik gedwongen een vrije weergave van de casus te geven. Ik stel voor om het voorliggende probleem in een fictieve tentamenvraag te gieten. Na de casus geef ik mijn modelantwoord en vervolgens het antwoord van Lowietje. Lowietje is een fictieve student die deze vraag voorgelegd krijgt. De antwoorden zijn gebaseerd op het advies van het LOWI.⁴ Verdient de fictieve student Lowietje een onvoldoende of kan ondergetekende beter (fictief) zijn ontslag nemen als docent Intellectuele Eigendom?⁵

Casus

Tijdelijk docent A verzamelt een twaalfstal artikelen en hoofdstukken, geschreven door collega's in het veld. Zes van de twaalf hoofdstukken maakten ook deel uit van een eerdere syllabus. Docent A krijgt

toestemming voor het aanbrengen van wijzigingen van de samensteller van die syllabus, hoogleraar C, en hij vermeldt diens naam als co-editor.

Het samenstellen van een syllabus behoort volgens zijn aanstelling niet tot de taken van docent A. Daarom doet A dit werk op eigen initiatief in zijn eigen tijd. Twee hoofdstukken zijn van zijn hand. De teksten van de collega's bewerkt hij – met hun toestemming – minimaal. Hij voegt aan ieder hoofdstuk of artikel een inleiding toe en een conclusie en bepaalt de beste didactische volgorde. Hier en daar schrapt hij – eveneens in overleg met de collega's – paragrafen of voegt hij een zinnetje toe aan de tekst. Docent A ziet zichzelf als verzamelaar en zet daarom zijn naam voor op het verzamelwerk voorafgaand door het woordje 'editor'. Het verzamelwerk is bedoeld als leerboek/syllabus voor masterstudenten. Verder vermeldt hij alle auteurs op het voorblad en boven ieder hoofdstuk. Het verzamelwerk, inclusief de bewerkingen, wordt goedgekeurd door alle collega's die met de syllabus zullen werken en de schrijvers van de hoofdstukken.

Omdat de tijdelijke aanstelling van A afloopt, neemt een nieuwe hoogleraar B in de zomervakantie de taken van docent A over. Hij neemt het bestand van het verzamelwerk van A en brengt daar zonder overleg wijzigingen in aan. Hij vindt de verzameling van docent A te uitgebreid en wil docent A geen vergoeding betalen. Hij verwijdt daarom vier van de twaalf hoofdstukken, waaronder de hoofdstukken van docent A. Hier en daar verandert hoogleraar B de lay-out van het werk en de volgorde van de resterende hoofdstukken wordt gewijzigd. Vervolgens schrapt B de naam van A en zet zijn eigen naam achter het woordje 'editor'. Verder schrapt hij de namen van de auteurs van het voorblad en boven de hoofdstukken en vervangt die door de docenten van de cursus. Docent A protesteert nadrukkelijk tegen deze gang van zaken, maar B stelt dat al die namen alleen maar tot verwarring zouden leiden bij de studenten.

Hoogleraar B geeft zelf het introductiecollege. Hij splitst daarom het eerste hoofdstuk dat geschreven is door hoogleraar C en zet boven deel één zijn eigen naam. Boven deel twee komt de naam van hoogleraar C. Hoogleraar C geeft B toestemming voor de naamswijziging.

- Is hoogleraar B gerechtigd de naam van docent A als editor te vervangen door zijn eigen naam?
- Mocht hoogleraar B zonder toestemming van docent A de hoofdstukken verwijderen?
- Is het aan hoogleraar B toegestaan zijn naam boven de tekst van hoogleraar C te zetten?

Modelantwoord

¹ Dit artikel was niet mogelijk geweest zonder de hier en daar substantiële wetenschappelijke bijdragen van Mr. drs. Lotte Anemaet en Mr. Minke Gommer.

² Hendrik Gommer, Als het recht kantelt, NJB 2006, nr. 30.

³ IE-forum, 5 november 2015.

⁴ Zie www.lowi.nl, advies 2016-10.

⁵ Alle overeenkomsten met bestaande personen berusten op toeval. Deze bijdrage is bovendien niet bedoeld voor het wetenschappelijk forum, maar uitsluitend voor studenten en andere niet-wetenschappelijk geïnteresseerden, waardoor een toetsing van deze tekst aan de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening slechts marginaal hoeft plaats te vinden (aldus het LOWI).

a. Eerst moet vastgesteld worden of er wel sprake is van een werk. Ten aanzien van de syllabus geldt art. 5 lid 1 Aw juncto art. 10 lid 2 Aw (verzamelwerk), ten aanzien van de afzonderlijke hoofdstukken geldt art. 10 lid 1 sub 1 BW (geschrift). Deze vraag kan bevestigend beantwoord worden. Daarnaast moet het een eigen oorspronkelijk karakter hebben (= niet ontleend), een persoonlijk stempel van de maker bevatten (= sprake van creatieve keuzes) en niet te banaal of triviaal zijn.⁶ Dit is een vrij lage drempel en zal hier geen probleem opleveren.⁷ Bij de verzameling gaat het dus om de creatieve keuzes die zijn gemaakt ten aanzien van de selectie, ordening en presentatie van de verzameling. Alleen al doordat docent A een didactische keuze in de ordening heeft aangebracht, is voldaan aan dit criterium.

De volgende vraag is wie de maker is. Dat is degene die de creatieve keuzes heeft gemaakt. Dat is docent A. Hij heeft het bovendien op eigen initiatief uitgevoerd, zodat artikel 6 Aw (onder leiding of toezicht) niet van toepassing is. Het fictief makerschap uit art. 7 Aw lijkt niet aan de orde nu het werk niet tot de taken van docent A hoorde. In de rechtspraak wordt artikel 7 Aw in de universitaire situaties bovendien niet zo ruim toegepast, terwijl ook tijdelijke krachten meer bescherming verdienen.⁸ Mocht fictief makerschap toch aangenomen worden, dan is het discutabel of de persoonlijkheidsrechten bij de fictieve maker liggen of bij de fysieke maker (zie Hof Amsterdam 31 juli 2003, Tariverdi/Stadsomroep).

Verveelvoudingen in gewijzigde vorm van een werk worden als zelfstandige werken beschermd (art. 10 lid 2 Aw). Het verzamelwerk wordt bewerkt en levert daarom een inbreuk op het verveelvoudigingsrecht (art. 13 Aw). Daarnaast wordt het werk openbaar gemaakt nu het aan studenten wordt verstrekt (art. 12 Aw). Hoogleraar B heeft dus door de wijzigingen die hij heeft aangebracht een inbreukmakende bewerking uitgevoerd op een werk waar auteursrechten op rusten. Doordat hij het verzamelwerk van docent A als basis heeft gebruikt en de naam van A heeft vervangen door de zijne, heeft hij de rechten van docent A geschonden. Er is dus geen sprake van een nieuw werk, maar een werk van docent A dat zonder zijn toestemming is gewijzigd. Docent A heeft daarnaast ook een

persoonlijkheidsrecht (art. 25 Aw) op het werk rusten. Dat wil zeggen dat hij zich kan verzetten tegen openbaarmaking van zijn werk onder een andere naam en elke andere wijziging van zijn werk. Hoogleraar B was dus niet gerechtigd de naam van docent A als editor te vervangen door zijn eigen naam. Hij had deze syllabus zeker niet aan zijn studenten mogen uitreiken. Daarnaast zijn de auteursrechtelijke beperkingen niet van toepassing (4 punten).

b. Docent A heeft als maker van het verzamelwerk het recht zich te verzetten tegen elke wijziging en aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer en de naam van de maker (art. 25 lid 1c en d Aw). Het verzet van docent A mag niet onredelijk zijn. Van Lingen zegt hierover: 'De wederzijdse belangen zullen tegen elkaar moeten worden afgewogen, waarbij ook vaak een rol zal spelen de contractuele relatie waarin men tot elkaar staat. (...) Onder wijzigingen vallen niet alleen veranderingen, maar ook aanvullingen en andere toevoegingen, alsmede coupures, bekortingen enzovoort.' De feiten in de casus wijzen erop dat de wijzigen onredelijk zijn te noemen. De vraag die verder beantwoord moet worden, is of docent A zodanig nadeel heeft ondervonden door de aangebrachte wijzigingen dat deze als onredelijk moeten worden beschouwd. Nu de hoofdstukken/artikelen van docent A zijn geschrapt, ondervindt A in een omgeving waarin werknemers worden afgerekend op hun publicaties direct nadeel. Daarnaast zijn alle auteursnamen geschrapt waardoor de eer van A, als verzamelaar worden aangetast. Ten slotte zijn er ook hoofdstukken van andere auteurs geschrapt waar A afspraken mee gemaakt heeft. Bovendien is er sprake van een inbreukmakende bewerking en een inbreuk op het verveelvoudigingsrecht (zie antwoord a). Het antwoord moet dus zijn dat hoogleraar B de betreffende hoofdstukken niet had mogen verwijderen zonder toestemming van A (3 punten).

c. Uiteraard is het hoogleraar C toegestaan om af te zien van naamsvermelding boven zijn tekst (art. 25 lid 3 Aw). Hoogleraar B zal daarom niet vervolgd worden zolang C geen bezwaar maakt. Blijft de vraag of anderen tegen deze onjuiste naamsvermelding kunnen opkomen. Het plaatsen van de eigen naam boven een stuk dat door iemand anders is geschreven, wordt ook wel aangeduid met plagiaat. Plagiaat is geen juridisch begrip. Het is eerder een fatsoensregel die vooral in beroepen geldt waar het aanzien van de schrijver bepaald wordt door de originaliteit van zijn teksten. Doordat het in feite om een fatsoensregel binnen specifieke beroepsgroepen gaat, zijn de grenzen lastig te trekken. Het hangt daarom van de mores van de universiteit af of hoogleraar B zijn naam

⁶ HR 30 mei 2008, Endstra; zie ook HvJ EU 16 juli 2009, Infopaq.

⁷ Zie bijvoorbeeld Rb. Arnhem 25 maart 2009, AMI 2009-3, m.nt. J.H. Spoor (De Roode Roos/De Rooij).

⁸ Voor andere overwegingen verwijs ik hier naar mijn bijdrage op IE-forum, IEF 15391 van 5 november 2015; zie ook M.R.F. Senftleben, Spelen met vuur, AMI 2014, p. 41; N. van Lingen, Auteursrecht in hoofdlijnen, 2007, p. 43; J.H. Spoor, D.W.F. Verkade, D.G.J. Visser, Auteursrecht, 2005, p. 37-39.

boven het stuk mocht zetten. De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening (NGW) stelt een duidelijk criterium (art. 1.3): 'Zonder bronvermelding worden geen teksten of resultaten van onderzoek van anderen overgenomen.' Deze eisen worden niet alleen aan medewerkers van de universiteit gesteld, maar ook aan studenten. Deze richtlijn behoort niet tot de verplichte tentamenstof, maar een analogie voldoet. Als student B dit tentamen laat maken door zijn oudere zus C en zus C zet op verzoek van student B zijn naam boven haar werk, dan is dat ontoelaatbaar. Zélf als zus C daar geen moeite mee heeft. Het antwoord moet dus luiden dat het voor hoogleraar B ook binnen de universitaire wereld niet toegestaan is om zijn naam boven de tekst van C te zetten, ook niet als hij over de betreffende tekst een college geeft (3 punten).

Antwoord Lowietje⁹

a. Vastgesteld moet worden of hoogleraar B wetenschappelijk integer gehandeld heeft. Universiteiten hebben daarvoor een eigen reglement opgesteld, waarbij het auteursrecht buiten beschouwing wordt gelaten. Ik mag daarom niet oordelen of hoogleraar B de Auteurswet heeft nageleefd. Voor leerboeken gelden in beginsel geen andere normen dan de in de wetenschapsbeoefening bij publicaties gebruikelijk voor de verantwoording van geleverde bijdragen aan de publicatie.¹⁰ Daarbij moet echter worden aangetekend dat het hier om een syllabus gaat, niet om een leerboek. Daardoor is hier sprake van een reader, waardoor een nadere nuancering nodig is. De syllabus is leerstof die alleen bedoeld is voor de eigen studenten, niet voor het wetenschappelijk forum. Dit geeft aanleiding voor een meer marginale toets. Voor dergelijke grensgevallen biedt de tekst van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening onvoldoende houvast. Voor wat betreft het vaststellen van co-auteurschap is van belang hoe substantieel de wetenschappelijke inspanningen ten behoeve van de totstandkoming van een publicatie waren. De vraag die hier nu voor ligt is of docent A zich (mede-)auteur mag noemen van de syllabus.

De door hoogleraar B gebruikte teksten waren niet van docent A en bovendien heeft hij slechts marginale wijzigingen in de teksten aangebracht. Hoogleraar B heeft de teksten die docent A heeft toegevoegd zoveel mogelijk verwijderd uit het werk van docent A. Hierdoor is het werk van docent A grotendeels teruggedraaid. Nu toevoegingen van A zijn verwijderd, kan docent A niet meer stellen dat het

zijn werk is. Hij hoeft daarom niet te worden genoemd als co-auteur. De overblijvende inspanningen van docent A zijn geen wetenschappelijke inspanningen, maar redactionele inspanningen. Daarnaast is het evident dat niet docent A maar hoogleraar B de eindverantwoordelijkheid heeft gedragen voor de syllabus die hij uiteindelijk aan de studenten heeft gegeven. Het samenstellen van een syllabus behoort bovendien niet tot het takenpakket van A. Het is dan niet onbegrijpelijk dat alleen de editor met de eindverantwoordelijkheid wordt genoemd. Hoogleraar B was in redelijkheid niet gehouden om A te erkennen als (co-)auteur van de syllabus. Bij deze overweging speelt mee dat A weigerde toestemming te verlenen aan de vergaande wijzigingen in zijn versie.

Nu A geen rechten meer had en hoogleraar B het werk van A zodanig had gewijzigd dat het beschouwd kon worden als een aparte verzameling, mocht B zichzelf editor van de syllabus noemen.

b. Het antwoord op deze vraag kan kort zijn. Hoogleraar B was gerechtigd de wijzigingen aan te brengen nu in de uiteindelijke versie de inspanningen van docent A grotendeels waren teruggedraaid. Bovendien weigerde A toestemming te verlenen tot het aanbrengen van de wijzigingen.

c. Hoogleraar B heeft aangevoerd dat hij zijn naam voor de tekst van hoogleraar C heeft gezet, omdat hij het betreffende college gaf. Dit is gebeurd om de studenten meer duidelijkheid te geven. De tekst is daarom gedeeld op basis van collegialiteit. Ik acht het daarom niet aannemelijk dat hoogleraar C niet op de hoogte is geweest van het laten vallen van zijn naam. Het staat vervolgens degene die een bijdrage aan een publicatie heeft verzorgd vrij om af te zien van het laten vermelden van zijn naam (art. 25 lid 3 Aw). Hoewel het duidelijker was geweest als was aangegeven dat de bij de hoofdstukken vermelde persoon de docent voor het college is, ben ik van mening dat dit niet het relatief zware predicaat van 'niet-integer handelen' verdient. Hoogleraar B mocht dus zijn naam voor de tekst van hoogleraar B zetten.

Beoordeling tentamenantwoorden

Als jurist heb ik met toenemende verbazing het antwoord van Lowietje gelezen. Al in de eerste paragraaf wordt het auteursrecht aan de kant gezet. Tot nu toe heb ik altijd gedacht dat het oordeel van integriteitscommissies strenger is dan de Auteurswet, maar hier blijkt dat je wel heel wat moet doen om in strijd met de regels van wetenschappelijke integriteit te handelen. Mogelijk leiden de tot nu toe relatief zware sancties tot erosie van het begrip. Doordat Lowietje geen boodschap heeft aan de Auteurswet is

⁹ Het antwoord van Lowietje is een vereenvoudigde weergave van het LOWI-advies 2016-10.

¹⁰ LOWI-advies 2013-02.

het mogelijk de hele zaak op zijn kop te zetten in het voordeel van hoogleraar B. Als hij maar genoeg verandert in het werk van docent A, kan hij zich vanzelf auteur noemen. Dan moet A opeens bewijzen dat hij nog co-auteur genoemd mag worden. Ondertussen is het verzamelwerk van A volledig afgebroken en daarmee heeft hij geen rechten meer op het 'nieuwe' werk, zo stelt Lowietje. Maar B had A toestemming moeten vragen voordat hij drastisch aan het schrappen ging.¹¹ Waar Lowietje meent dat het in het nadeel van A spreekt dat hij geen toestemming wilde geven, stelt de Auteurswet juist dat B daardoor in de fout is gegaan. Voor antwoord a kan ik als examinerator daarom geen punten geven.

Hoogleraar B heeft toegegeven dat hij gebruik heeft gemaakt van het werk van docent A. Hij heeft alleen alles 'teruggedraaid', dat wil zeggen dat hij zoveel mogelijk de wijzigingen die A in de hoofdstukken heeft aangebracht teniet heeft gedaan. Bovendien heeft hij de hoofdstukken van A uit diens verzamelwerk geschrapt. Dit had niet gemogen zonder toestemming van A. Ergo het antwoord op vraag b is onjuist. Nul punten.

Hoogleraar C mag afstand doen van naamsvermelding, maar dat betekent nog niet dat hoogleraar B zijn naam er boven mag zetten. Zou het antwoord van Lowietje juist zijn, dan zou dat betekenen dat een student zijn werkstukken voortaan kan laten maken door een betere student. Een werkstuk is immers ook niet bedoeld voor het wetenschappelijk forum. Het impliceert ook dat als iemand een college geeft over het wetenschappelijke artikel van een vakgenoot, dat hij dan zijn naam er boven mag zetten, zolang de vakgenoot maar niet openlijk tegensputtert. Voor deze vraag verdient Lowietje één punt.

Naschrift

Het voorgaande is gebaseerd op advies 2016-10 van het LOWI. Het is mij te kennen gegeven dat ik alleen met uiterste terughoudendheid mag publiceren over dat advies. Daar geef ik gehoor aan. Ik heb slechts een poging gedaan om een interessante tentamenvraag op te stellen. Het antwoord op de vraag in de titel is in de ogen van het LOWI eenvoudig te beantwoorden. Waar blijft de Auteurswet in de beoordeling van de wetenschappelijke integriteit? Nergens, want die is niet aan de orde! Ik blijf daardoor achter met de ethische vraag of men wetenschappelijk integer kan

handelen, als men willens en wetens in strijd met de Auteurswet handelt. Het antwoord van het LOWI op die vraag lijkt volmondig 'Ja' te zijn, anders had men toch op zijn minst één jurist met verstand van IE-recht in de commissie opgenomen.

Voor mij betekent dit oordeel dat wetenschappelijke integriteit sterk aan erosie onderhevig is. Waar men in de maatschappij iemand integer noemt die vasthoudt aan normen en waarden, ook als deze van buitenaf onder druk staan, is iemand aan de universiteit al integer als hij zich aan de interne mores houdt. Wat die mores ook mogen zijn.

¹¹ Tenzij hij zoveel schrapt dat van het werk van docent A helemaal niets meer overblijft en daardoor een nieuw oorspronkelijk werk is ontstaan dat geen inbreukmakende bewerking meer kan worden genoemd. Van een zover gaande actie is echter in de bovenstaande casus geen sprake.